

DOI: 10.55643/ser.2.48.2023.502

Алла Марчук

к.пед.н., доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна;
e-mail: marchuk.alla@ukr.net
ORCID: [0000-0002-4317-8736](https://orcid.org/0000-0002-4317-8736)
(Corresponding author)

Вікторія Лобода

к.пед.н., доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна;
ORCID: [0000-0001-6091-4232](https://orcid.org/0000-0001-6091-4232)

Василина Іваниса

студентка, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна;
ORCID: [0009-0008-0717-742X](https://orcid.org/0009-0008-0717-742X)

Received: 02/05/2023

Accepted: 17/06/2023

Published: 30/06/2023

© Copyright

2022 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ САМОВИЗНАЧЕННЯ Й САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено та проаналізовано місце й роль волонтерської діяльності в самовизначенні та самореалізації сучасної молоді, здійснено аналіз феномену волонтерства в наукових дослідженнях зарубіжних і вітчизняних учених. Розкрито основні характеристики й потенційні можливості волонтерства, схарактеризовано важливі аспекти самовизначення та самореалізації молоді у волонтерській діяльності. Обґрунтовано роль волонтерської діяльності в розвитку особистості молодої людини, формуванні в неї важливих особистісних рис і потреб, які впливають на її здатність до самореалізації та самовизначення. Доведено, що волонтерська діяльність має значні можливості для розвитку незалежності, самостійності, гнучкості, сенситивності та інших важливих рис, які сприяють самореалізації та самовизначенню молодих людей. Відзначено, що молоді люди, які є активними учасниками волонтерського руху, поважають себе та інших, приймають себе такими, якими вони є, достатньо добре розуміють інших людей, позитивно сприймають світ і себе в ньому. Представлене дослідження зумовлене складною ситуацією та надзвичайними умовами в Україні, які суттєво вплинули на процеси самореалізації та самовизначення сучасної молоді, а подекуди й ускладнили їх. У статті розкривається потенціал волонтерської діяльності щодо самореалізації та самовизначення молодих людей.

Ключові слова: волонтерство, волонтерська діяльність, соціальна активність, самовизначення, самореалізація

JEL Класифікація: I28, C89, J17

ВСТУП

Від початку повномасштабної війни волонтерство в Україні стало масовим явищем, у якому задіяна велика кількість молодих людей. Результати соціологічного дослідження показали, що 54% молоді включились у волонтерську діяльність після 24 лютого 2022 року з метою наближення перемоги. Сьогодні саме волонтерів можна назвати армією, яка допомагає українцям і Україні. Волонтерська діяльність в Україні стала складовою суспільного та особистісного функціонування й розвитку, основою громадянського суспільства, яка в умовах війни розкривається по-новому.

Сучасне суспільство характеризується постійними кризовими процесами та явищами, бурхливими змінами в різноманітних сферах життєдіяльності, що визначає нові вимоги й підходи до виховання свідомих та активних громадян. Для того щоб внутрішньо відповідати сучасній дійсності, сучасна людина має бути здатною не тільки адаптуватися до нових реалій, але й змінювати ситуації та обставини, при цьому особисто змінюватись і розвиватись.

Особливо важливим завданням для сучасної України є формування громадянського суспільства. Успішне функціонування громадянського суспільства забезпечують суб'єкти, здатні плідно взаємодіяти між собою задля досягнення спільної мети, реалізації поставлених завдань, які мають сформоване почуття відповідальності за долю країни, її добробут і процвітання. Саме молодь виступає основою перетворень і прогресивних змін у сучасній Україні.

Волонтерська діяльність у різних її проявах, яка є особливістю сучасного розвинутого суспільства, сприяє моральному й громадянському становленню молоді, поширенню в молодіжному середовищі фундаментальних загальнолюдських цінностей, таких, як милосердя, справедливість, гуманність, чуйність; сприяє самовизначенню та самореалізації молодих людей.

Розпочинаючи активне самостійне життя, молодь вирішує низку важливих для неї проблем, зокрема самовизначення й самореалізації. Самовизначення, яке пов'язане зі спрямованістю в майбутнє, коли сьогоднішня співвідноситься та оцінюється з позицій майбутнього, пов'язане з упевненістю людини в собі, своїх можливостях і силах.

Участь молодих людей у соціально значущій діяльності без примусу, що базується на емоційно-ціннісному ставленні до людей, які потребують допомоги, підтримки, дозволяє не тільки реалізовувати себе в різних видах діяльності, але й зрозуміти себе, побачити свої можливості, відчувати свою силу, набутти впевненості в собі. Усвідомлення молоддю людиною своїх можливостей у подоланні труднощів сприятиме розвитку в неї почуття власної гідності, формуванню позитивної Я-концепції, упевненості в собі та своїх силах.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Питання волонтерського руху й волонтерської діяльності розглядаються вітчизняними й зарубіжними науковцями. Аналіз наукових джерел дозволяє розглядати визначену проблему як різноаспектну. Велика кількість наукових досліджень стосується проблем самовизначення й самореалізації особистості.

Дослідженнями феномена цивілізованого суспільства та місця в ньому волонтерства як соціального феномена займалися І. Бекешкіна, М. Дейчаківський, Н. Івченко, Ф. Ступак, О. Шатохіна, О. Яременко та ін.

Теоретичні й прикладні аспекти розвитку волонтерства, історію розвитку волонтерського руху досліджували вітчизняні науковці: О. Безпалько, І. Грига, Н. Заверико, І. Зверева, В. Кратінова, Г. Лактіонова, Т. Лях, В. Назарук, І. Пінчук, Ю. Поліщук, М. Тименко, С. Толстоухова та ін.; зарубіжні науковці: Г. Каскеллі, Р. Кроу, Р. Лінч, С. Маккарлі, М. Нуланд та ін.

Феномен та особливості самореалізації й самовизначення особистості стали об'єктом наукових досліджень: А. Камю, Р. Мей, Е. Муньє, Г. Олпорт, К. Роджерс, Ж.-П. Сартр, В. Франкл, Е. Фромм, І. Ялом та ін. Проблема самовизначення й самореалізації в юнацькому віці досліджували Е. Балашов, Н. Дудко, О. Киричук, М. Корнев, О. Кривоконь, О. Кулінченко, С. Максименко, М. Тропіна, В. Татаренко та ін. Волонтерство як форму соціального включення й соціальної активності досліджували М. Тропіна, К. Хоменко, І. Карпова, І. Литвиненко, Є. Сірий, О. Сіра та ін.

Українські дослідники М. Захарчук, Н. Пьонковська визначають волонтерство як певну форму благодійної громадської діяльності із залученням широкого кола осіб та без жорсткої регламентації діяльності (Zakharchuk, 2022; Pontkovska, 2014). Л. Романовська, К. Хоменко, І. Карпова розглядають волонтерство як різновид благодійності, як суспільну (тобто некомерційну та неполітичну) діяльність у широкому значенні цього слова (Peretiatko, 2013).

М. Тропіна зазначає, що волонтерство потрібно розглядати як форму соціального служіння, яке здійснюється за вільним волевиявленням громадян, спрямоване на безкорисливе надання спеціальних послуг людям, їх підтримку, захист, особистісний розвиток. У такому аспекті волонтерська діяльність визначається як фактор виховання толерантності в сучасній молоді, як один із найважливіших напрямів її соціалізації (Tropina, 2018).

Поняття волонтерської діяльності як діяльності, спрямованої на надання допомоги іншим людям, співвідносять із такими поняттями, як «неадаптивна активність», «просоціальна поведінка», «нормативна поведінка», «наднормативна поведінка» та «альтруїзм». Так, Г. Крапівіна розглядає волонтерську діяльність як вид неадаптивної активності особистості, тобто готовності людини до непередбачених ситуацій, які потребують нестандартних рішень; застосування творчого підходу під час вирішення проблемних ситуацій (Krapivina, 2013). Н. Дудко характеризує волонтерську діяльність як неадаптивну, у силу її нестандартності та готовності діяти в нестабільній політичній, соціально-економічній обстановці (Dudko, 2018).

К. Хоменко зазначає, що волонтерство характеризується всіма ознаками неадаптивної активності особистості: у ході діяльності волонтер здатний винаходити нові способи вирішення проблемної ситуації; творчий підхід до справи; вихід за межі передбаченого; схильність йти на ризик; брати на себе відповідальність; ініціативність. Волонтери схильні до подолання своїх слабкостей і прагнуть до саморозвитку. Волонтерську діяльність можна розглядати через призму просоціальної поведінки, яку Н. Поліщук визначає як будь-яку суспільно схвальну поведінку, як дії, що спрямовані на благополуччя інших людей (Polishchuk, 2022).

Дослідники зауважують, що волонтерська діяльність – одна з найефективніших форм прояву соціальної активності молоді й набуття ними досвіду просоціальної поведінки. Соціальна активність особистості передбачає критичне ставлення до дійсності, що означає постійну потребу самостійно осмислювати те, що відбувається в країні та світі, прагнення зробити життя кращим (Manuilov, 2010). Соціальна активність розглядається як особливий вид людської діяльності, для якої характерною є спрямованість на формування активної життєвої позиції. Прагнення молодих людей до самостійної участі в житті суспільства та держави, до задоволення й реалізації різних соціальних потреб та інтересів ведуть до виникнення різноманітних форм соціальної активності.

У психологічній літературі феномен волонтерства трактується як (Skydanovych, 2018):

- форма громадянської участі в суспільно корисних справах, спосіб колективної взаємодії та ефективний механізм вирішення актуальних соціальних проблем;
- діяльність, яка є непримусовою; ґрунтується на прагненні допомогти;
- справа, зроблена без попередньої думки про фінансову винагороду;
- робота, а не гра;
- добровільний вибір діяльності, який відображає особисті погляди й позиції;
- активна участь громадянина в суспільному житті, що виражається зазвичай у спільній діяльності в межах різних асоціацій, сприяє покращенню якості життя;
- національна ідея – ідея милосердя та доброчинності, ресурс філантропії – людинолюбства, добрودійності, благодійної діяльності, соціальної підтримки, заступництва й захисту знедолених громадян через милосердя.

Отже, окремі положення визначеної проблеми представлено в наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених, однак відсутній комплексний розгляд питання впливу волонтерської діяльності на процеси самореалізації й самовизначення молоді в сучасних умовах. Питання волонтерства як соціального феномену досить широко та ґрунтовно розкрито в теорії та практиці. Проте специфічні аспекти самореалізації та самовизначення молоді в цьому контексті розкрито недостатньо. Вивчення й аналіз волонтерської діяльності як засобу самовизначення й самореалізації молоді становить значний науковий і практичний інтерес.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Складні, мінливі, а зараз особливо складні й небезпечні умови сучасного життя, кризові, непередбачувані явища та процеси висувають нові вимоги до молодих людей, їхньої здатності до самовизначення й самореалізації. Трагічні для нашої держави події суттєво активізували волонтерський рух, велика кількість учасників якого – молодь. Добровільна просоціальна спільна діяльність молодих людей створює можливості для їхньої самореалізації, самовизначення. Досвід, особистісні риси, які набуваються молоддю людиною у волонтерській діяльності, виступають важливими показниками її розвитку як особистості.

У контексті зазначеного метою статті є аналіз волонтерської діяльності як ресурсу й засобу самореалізації та самовизначення молоді.

Завданнями дослідження є:

- уточнити зміст поняття «волонтерська діяльність», «соціальна активність», «самореалізація», «самовизначення»;
- виділити показники та емпірично дослідити особливості самовизначення й самореалізації молоді;
- визначити особливості впливу волонтерської діяльності на формування й розвиток рис особистості, які є показниками здатності особистості до ефективної самореалізації та самовизначення.

МЕТОДИ

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети дослідження використано комплекс теоретичних методів: вивчення й теоретичного аналізу літератури, що дозволило розкрити сутність ключових понять і головні аспекти визначеної проблеми; термінологічного аналізу – для визначення базових понять дослідження; порівняльно-зіставного аналізу, що дав змогу виявити подібне та відмінне в розвитку молодих людей, які беруть та які не беруть активної участі у волонтерській діяльності; праксеологічного аналізу, класифікації та узагальнення отриманих результатів із метою обґрунтування впливу волонтерської діяльності на самореалізацію й самовизначення особистості.

Було використано емпіричні методи: анкетування, тестування – для з'ясування мотивації, ставлень, ціннісних орієнтацій, рівня самореалізації й самовизначення, особистісних змін; методи кількісної обробки даних.

В емпіричному дослідженні було використано: методику «Ціннісні орієнтації» Рокіча, опитувальник особистісної орієнтації (Personal Orientation Inventory – POI), авторські анкети для визначення поінформованості та вмотивованості молоді до волонтерської діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Упродовж останніх десятиліть феномен волонтерства активно вивчається в історичному й правовому полі, досліджується соціологічними, педагогічними, психологічними науками та теорією соціальної роботи. Найчастіше волонтери в історичному дискурсі згадуються у зв'язку з воєнними діями, оскільки спочатку волонтерами вважали людей, які пішли на військову службу за власним бажанням.

Необхідність смислового визначення волонтерства змушує звернутися до його етимології. «Волонтерство» – слово, яке походить від французького *volonte*, що означає волю чи бажання людини. Визначений термін за останнє століття істотно розширив своє значення. Поняття «волонтер» визначається як людина, яка добровільно й без примусу виконує певну роботу, не чекаючи за неї будь-якої винагороди. Волонтера розглядають як людину, яка бере участь у заходах або надає послуги іншим людям не за обов'язком або через службу та не чекаючи будь-якої компенсації за свою діяльність (Zakharchuk, 2022).

Волонтерська діяльність є однією з головних форм прояву соціальної активності молоді. Волонтери задіяні в багатьох сферах життя суспільства та держави: у медицині (надають усю посильну та можливу допомогу в медичних установах і хоспісах, є донорами крові), у цивільній обороні (допомагають ліквідувати наслідки воєнних дій, природних і техногенних катастроф, організовують гуманітарну допомогу, сприяють у пошуках зниклих безвісти), у соціальній сфері (допомагають дітям-сиротам та особам з інвалідністю, людям, які опинились у складних життєвих обставинах та всім нужденним), у сфері дозвілля (участь в організації культурно-масових, святкових заходів), активно займаються вирішенням екологічних проблем тощо.

Так, Г. Крапівіна розглядає волонтерство з двох позицій – як соціальне та як міждисциплінарне універсальне явище (Krapivina, 2013):

- як соціальне явище волонтерство сягає своїм корінням у традиції та норми народу, їх історичне становлення й розвиток. Соціальна сутність людей породжує природне бажання відгукуватися на потреби інших, докладати зусиль для покращення навколишньої діяльності та свого власного життя. Соціальне волонтерство можна оцінити за масштабом, який залежить від рівня розвитку країни, його соціальної політики та інших внутрішніх і зовнішніх факторів;
- волонтерство як міждисциплінарне універсальне явище, що проявляється в тих випадках, коли виникає гостра потреба в такій діяльності. Волонтерство може мати різноманітний характер: від разових суспільно-корисних дій до регулярної допомоги в різних галузях життєдіяльності суспільства. Ця форма волонтерства у своїй суті має на увазі й відображає активну громадянську позицію, досягнення цілей, які, безумовно, важливі для блага суспільства та громадян зокрема.

Отже, волонтерська діяльність багатогранна, вона існує в різних сферах життя суспільства та відіграє важливу роль у розвитку й окремої людини, і суспільства загалом.

Сучасне суспільство надає безліч можливостей для формування, розвитку, прояву та вдосконалення різних рис особистості, проте в молодих людей виникають труднощі в самовизначенні та самореалізації. Водночас, більшість представників молоді як соціальної групи прагне знайти шлях у житті, реалізувати свій потенціал. Ці прагнення можуть бути реалізовані шляхом участі молоді у волонтерському русі, актуальність якого зросла в геометричній прогресії у зв'язку з повномасштабним воєнним вторгненням росії в Україну та складними проблемами й ситуаціями, які зумовлені ним.

Самовизначення як самостійний вибір людиною свого життєвого шляху, цілей, цінностей, моральних норм, майбутньої професії та умов життя є необхідною умовою життєдіяльності людини, що визначає якість її особистісної та професійної зрілості. Науковці виокремлюють основні етапи самовизначення (*Samovyznachennia osobystosti*).

I. Усвідомлення себе частиною суспільства, у якому діють соціальні норми, цінності й оцінки.

II. Порівняння себе з іншими та «приміряння» на себе вимог дійсності.

III. Оцінювання себе.

IV. Уміння обирати соціальну роль, громадянську позицію, цінності, професію.

У західній психології процес особистісного самовизначення називається формуванням ідентичності. Цей термін підкреслює, що для дорослішання людині необхідно навчитися відокремлювати себе від навколишнього світу, розуміти свою унікальність і знаходити своє місце в зовнішньому світі.

Самореалізація є свідомим, цілеспрямованим процесом розкриття та визначення сутнісних сил особистості, розвитку можливостей та реалізації її здібностей, що здійснюється в спілкуванні з іншими людьми. Сензитивним періодом для самовизначення є юнацький вік (Aliexsieienko, 2013).

Особистісна самореалізація полягає в прагненні індивіда до найефективнішого застосування об'єктивних умов соціалізації та своїх суб'єктивних здібностей і потенціалу з метою досягнення поставлених стратегічних цілей. Метою в процесі самореалізації називають ідеальне, уявне передбачення підсумків діяльності, і навіть методи та механізми її досягнення. Під стратегічною метою розуміється орієнтування особи на тривалу перспективу (Samorealizatsiia: 12 zakoniv rozvytku osobystosti).

Зазвичай можливість самореалізації індивіда є в кількох різних видах діяльності, а не одному. Так, наприклад, крім професійної реалізації, більшість індивідів прагнуть створити міцні сімейні відносини, мати вірних друзів, цікаві захоплення, хобі та ін. Усі види діяльності в сукупності з цілями створюють так звану систему орієнтування індивіда на довгострокову перспективу. Маючи цю перспективу, людина планує відповідну життєву стратегію, тобто загальну спрямованість життєвого шляху. Такі стратегії слід умовно поділити на кілька основних типів.

Перший тип — це стратегія життєвого благополуччя, що полягає в прагненні побудувати сприятливі умови для життя.

Другий тип — це стратегія життєвої успішності, яка полягає в прагненні кар'єрного зростання, підкорення чергової «вершини» та ін.

Третій тип — це стратегія життєвої реалізації, яка охоплює прагнення гранично розвинути власні здібності в обраних видах діяльності.

Вибір життєвої стратегії може залежати від кількох факторів:

- об'єктивних суспільних умов, які соціум може запропонувати індивідові для його самореалізації;
- приналежності особи до певної соціальної єдності, етносу, соціального прошарку;
- соціально-психологічних характеристик самої особи.

Наприклад, у традиційному чи кризовому соціумі, у якому актуальною є проблема виживання, більшість його членів змушені обирати стратегію життєвого благополуччя. А в соціумі зі сформованими ринковими відносинами популярнішою буде стратегія життєвого успіху. Прагнення до самореалізації, властиве кожному індивідові, насправді є відбитком найбільш базової потреби — прагнення самоствердження, яке виявляється в русі «Я» реального до «Я» ідеального.

Молодь активно шукає способи й шляхи самореалізації. Волонтерство, особливо в сучасних умовах, відкриває молодому поколінню перспективу виявити свої соціальні та культурні особливості, вибудовувати соціальні відносини, розвивати та знаходити застосування своїх моральних, духовних рис, виробляти нові навички, а також надавати допомогу в цьому іншим; знаходити підтримку, друзів, однодумців; відчувати свою важливість та значимість.

У сучасному світі волонтерство є важливим компонентом успішного розвитку особистості. Аналіз результатів наукових досліджень показав, що феномен волонтерства недостатньо повно розглянуто з позиції потенціалу самореалізації й самовизначення волонтера. Це зумовило необхідність вивчення психологічних проявів самореалізації, професійної спрямованості особистості, здатної до вільного самовираження та творчості.

Із метою вивчення волонтерської діяльності як ресурсу самореалізації та самовизначення особистості було здійснено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 135 осіб (85 осіб займаються волонтерською діяльністю; 50 осіб — не беруть активної участі у волонтерському русі), віком 15-35 років. Учасники дослідження — студенти Львівського національного університету імені Івана Франка, члени організацій «Молода просвіта Прикарпаття», «Асоціація молодіжних центрів України», «Молодіжні волонтерські можливості», «Простір молоді», «Організація української молоді», «Золота молодь Винник» і школярі Спаськівської гімназії.

У процесі опитування респондентів було поділено на дві групи: респонденти-волонтери, які є активними учасниками волонтерського руху; респонденти-не волонтери, які не є активними учасниками волонтерського руху. Ці групи були представлені певним віковим складом (Рис. 1).

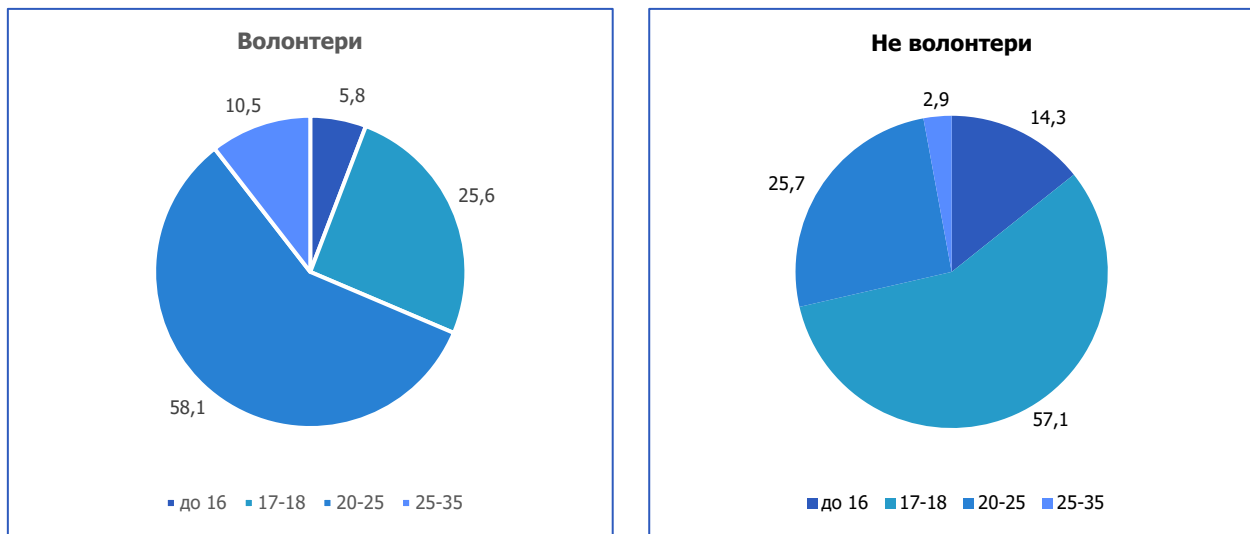

Рис. 1. Розподіл респондентів за віком.

Було виявлено, що окремі учасники дослідження, які не є волонтерами, періодично беруть участь у волонтерській діяльності. Отримані відповіді на питання «Як часто Ви берете участь у волонтерській діяльності?» представлено на Рис. 2.

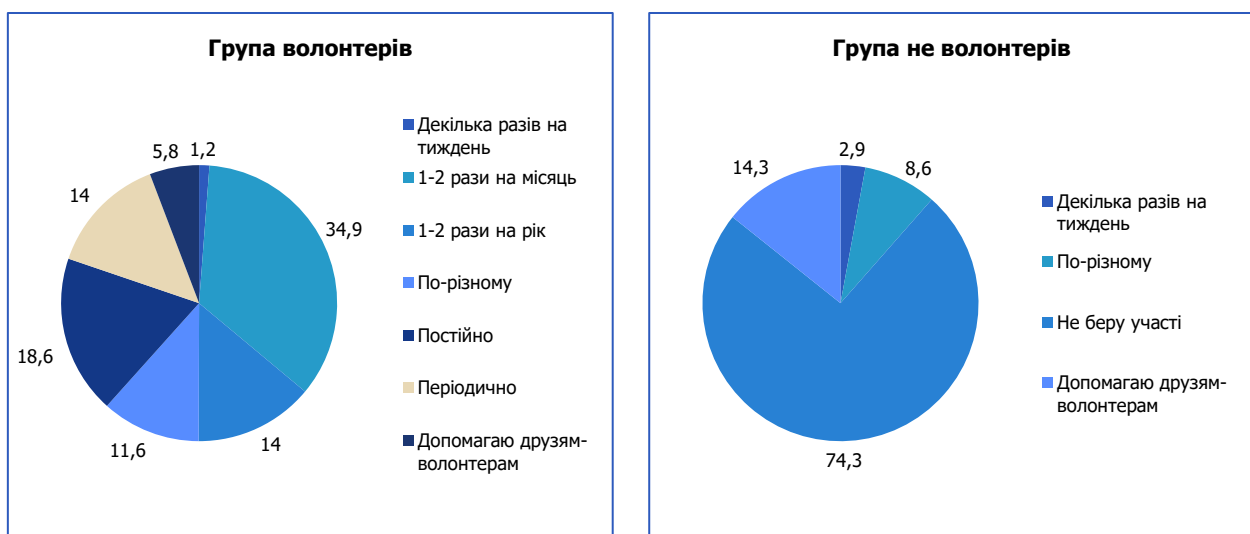

Рис. 2. Розподіл респондентів, за періодичністю волонтерської діяльності.

Час початку волонтерської діяльності в групі волонтерів припадає й на початок війни, і на передвоєнний період (Рис. 3).

Початок волонтерської діяльності

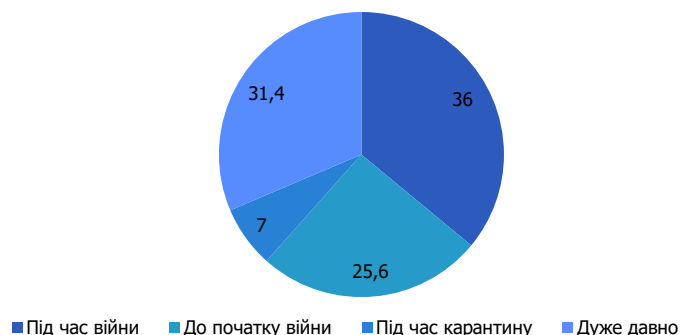

Рис. 3. Розподіл респондентів за часом початку волонтерської діяльності.

Було виявлено мотиви участі у волонтерській діяльності, серед яких переважають бажання допомогти іншим і набуття нового досвіду (Рис. 4).

Що спонукало до волонтерської діяльності

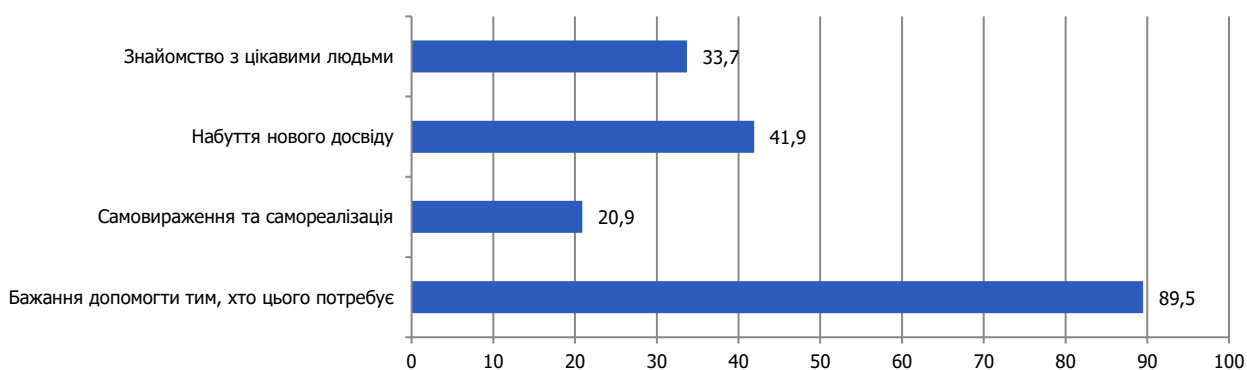

Рис. 4. Мотиви волонтерської діяльності.

Респонденти виділяють можливості й переваги, які надає їм участь у волонтерській діяльності, а саме: можливість допомогти іншим, знайти нових друзів, розвиток лідерських якостей, брати участь в ухваленні рішень, набуття знань і практичних навичок, допрофесійна підготовка, самовизначення тощо (Рис. 5, Рис. 6).

Група волонтерів

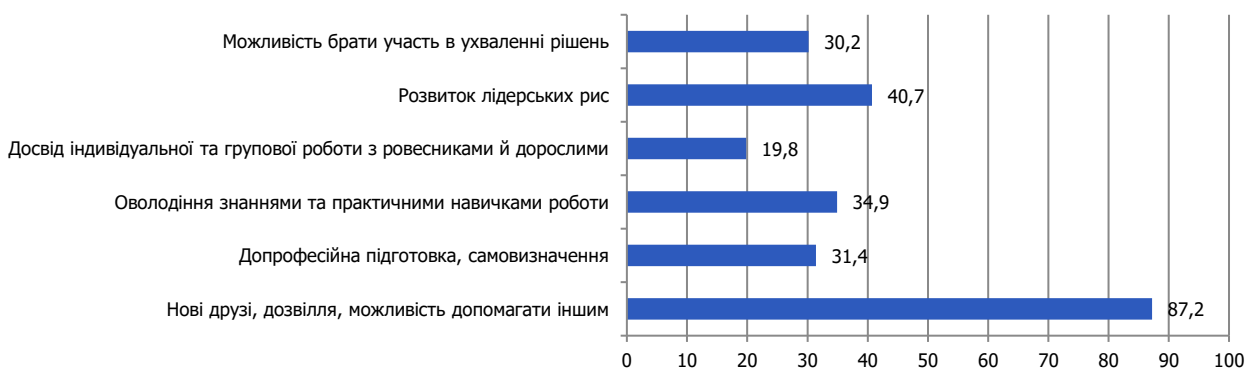

Рис. 5. Можливості й переваги участі у волонтерській діяльності.

Рис. 6. Можливості й переваги участі у волонтерській діяльності.

І волонтери, і не волонтери заявляють про те, що, беручи участь у волонтерській діяльності, помічають зміни в собі. Відповідно до особистісних змін, респондентами було зазначено, що завдяки волонтерській діяльності в них покращився емоційний стан, удосконалилися комунікативні навички, вони стали більш впевненими в собі, навчилися ухвалювати зважені рішення, знайшли друзів (Рис. 7). Обидві групи респондентів відзначають, що волонтерська діяльність вплинула на їхні прагнення, інтереси й навіть вибір професії.

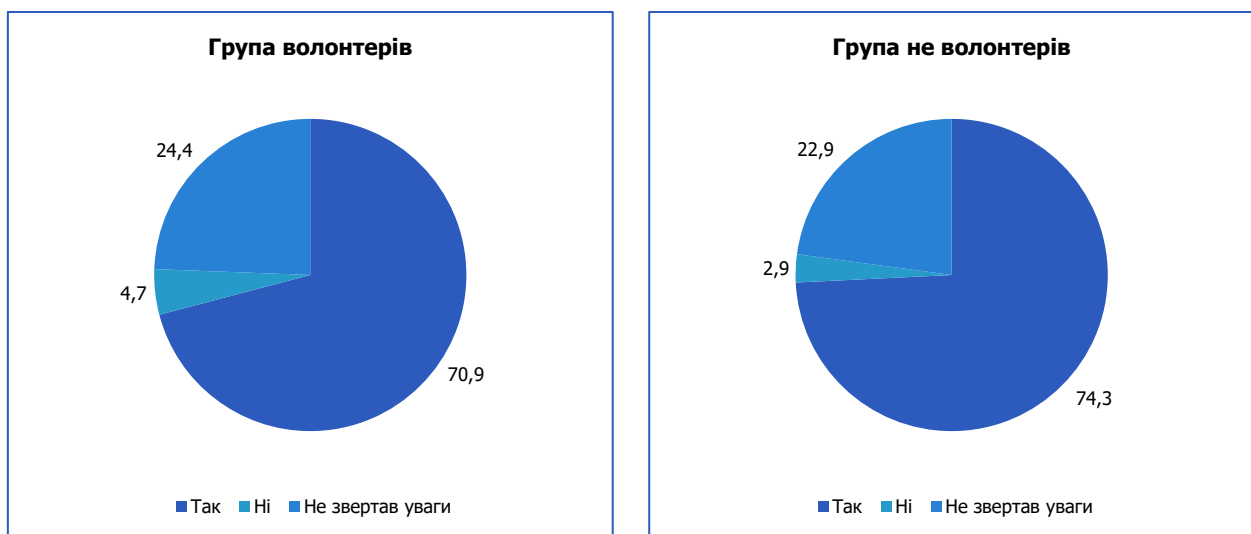

Рис. 7. Особистісні зміни.

Аналіз результатів щодо ціннісних орієнтацій респондентів, отриманих за допомогою методики М. Рокіча, засвідчив деякі відмінності між показниками цінностей у двох групах, що може вказувати на те, що волонтерство допомагає молодим людям визначитись у життєвих цінностях, життєвих пріоритетах, усвідомити власні бажання та потреби.

Було отримано емпіричні дані щодо самоактуалізації респондентів, які активно задіяні у волонтерській діяльності (Табл. 1) і які не є активними учасниками волонтерського руху (Табл. 2).

Таблиця 1. Показники самоактуалізації осіб, які є активними учасниками волонтерського руху.

Шкали	Рівень					
	Низький		Середній		Високий	
	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%
Орієнтація в часі	10	11,7	37	43,5	38	44,8
Підтримка	13	15,3	24	28,2	48	56,5
Ціннісні орієнтації	12	14,1	19	22,3	54	63,6
Гнучкість поведінки	8	9,4	38	44,7	39	45,9
Сензитивність	6	7	25	29,4	54	63,6
Спонтанність	34	40,1	41	48,2	10	11,7
Самоповага	5	5,8	34	40	46	54,2
Самоприйняття	17	20	29	34,1	39	45,9
Уявлення про природу людини	13	15,3	24	28,2	48	56,5
Синергії	11	11,7	35	41,1	39	47,2
Прийняття агресії	20	23,5	46	54,1	19	22,4
Контактність	5	5,8	22	25,9	58	68,3
Пізнавальні потреби	12	14,1	37	43,5	36	42,4
Креативність	15	17,6	29	34,1	41	48,3

Таблиця 2. Показники самоактуалізації осіб, які не є активними учасниками волонтерського руху.

Шкали	Рівень					
	Високий		Середній		Низький	
	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%
Орієнтація в часі	17	17,6	16	17,3	17	20,1
Підтримка	17	20,3	19	20,3	14	15,4
Ціннісні орієнтації	15	16,6	18	19,6	17	19,6
Гнучкість поведінки	15	17,3	20	21,6	15	17,1
Сензитивність	8	11,7	18	19,7	24	25,6
Спонтанність	21	24,6	12	15,3	17	23,1
Самоповага	20	20,1	14	18,3	16	17,7
Самоприйняття	22	25,9	13	13,4	15	16
Уявлення про природу людини	17	23,9	15	16,1	18	19,1
Синергії	15	16,3	14	15,1	21	23,7
Прийняття агресії	20	19,6	10	28,6	20	17,8
Контактність	21	18,4	17	20,3	12	14,3
Пізнавальні потреби	20	19,6	15	16,2	15	11,4
Креативність	19	17,1	15	16,6	16	17,4

Аналіз результатів дослідження самоактуалізації респондентів, які активно займаються волонтерською діяльністю, указує на те, що для них притаманний раціональний підхід до життя, вони живуть сьогодні, намагаються не заціклюватися на минулому. За своїми індивідуальними проявами вони достатньо незалежні та самостійні. Показники гнучкості поведінки також розподілені між середнім та високим, що може свідчити про залежність їхньої активності від ситуації. Сензитивність у більшості респондентів є на високому рівні, що говорить про розвинену рефлексію. Дії респондентів не можна назвати спонтанними, вони швидше раціональні.

Отримані результати дозволяють припускати, що активні учасники волонтерського руху поважають себе, приймають себе такими, якими вони є, достатньо добре розуміють інших людей, позитивно сприймають світ і себе в ньому. При цьому не приймають агресії. Пізнавальні потреби та креативність рівномірно розподілені між середнім і високим показниками.

Аналіз результатів, отриманих від групи не волонтерів, указує на такі характеристики респондентів: спонтанність та самоприйняття. Отже, респонденти цієї групи приймають себе такими, якими вони є, але схильні до прийняття спонтанних і незважених рішень. Результати засвідчили наявність тривожності та відчуття нестабільності, що, звичайно, може бути пов'язано з воєнними подіями в Україні.

Отже, виявлено можливості, які створює волонтерська діяльність щодо впливу на розвиток молодих людей, вибір ними подальшого професійного шляху, їхнє самовизначення та самореалізацію. Молодь яка не бере участі у волонтерській діяльності, має нижчі показники, які пов'язані з процесами самореалізації та самовизначення.

ДИСКУСІЯ

Підсумовуючи напрацювання науковців, які займалися проблематикою волонтерства, можна виділити такі ознаки волонтерської діяльності: волонтерство як форма благодійництва; неприбутковий вид діяльності; соціально спрямований характер та базування на особистій мотивації, вільному виборі й власних прагненнях; результатом волонтерської діяльності є користь, надана окремим особам і суспільству загалом; волонтерська допомога надається лише тим громадянам, які її потребують. Ми підтримуємо позицію дослідників Горінова П. та Драпушко Р. (Horinov, Drapushko, 2022), які вважають, що значення волонтерства полягає в збільшенні економічної віддачі країни, зменшенні навантаження на державні витрати, зміцненні соціальних зв'язків, забезпеченні виробництва суспільних товарів і послуг, створенні умов для соціального становлення та особистісно-професійного розвитку молоді.

Волонтерство розглядається зарубіжними дослідниками як добровільна діяльність, як здатність відгукуватись на чужий біль, прагнення допомагати людям, не очікуючи ніяких нагород і дивідендів (Clary, Snyder, & Stukas, 1996). Волонтерська діяльність, яка поширилася на всі країни й Україну зокрема, стає все більш значущим ресурсом для відновлення й розвитку економіки та підвищення рівня суспільного добробуту й злагоди. Наше дослідження показало, що вітчизняні дослідники стоять на таких же позиціях, розглядаючи поняття «волонтерство», «волонтерська діяльність».

У результаті зміни політичних реалій життя в Україні трактування поняття «волонтерська діяльність» набуває нових рис. Так, О. В. Панькова, О. Ю. Касперович та О. В. Іщенко зазначають, що «на сьогодні під волонтерською діяльністю в Україні розуміють, насамперед, добровільну діяльність громадян чи громадських об'єднань, прямо чи опосередковано пов'язану з допомогою постраждалому від воєнного конфлікту мирному населенню, переселенцям і військовим» (Pankova, Kasperovych, Ishchenko, 2016).

Результати дослідження показують, що участь у волонтерській діяльності сприяє розвитку й формуванню важливих особистісних рис, які суттєво впливають на процеси самореалізації та самовизначення молодих людей.

Аналіз наукових джерел указує на те, що самовизначення як самостійний вибір людиною свого життєвого шляху, цілей, цінностей, моральних норм, майбутньої професії та умов життя є необхідною умовою ефективної життєдіяльності людини, визначає рівень її особистісної та професійної зрілості. Самовизначення, для якого найбільш сензитивним періодом є юнацький вік, не припиняється протягом усього життя людини, отже, його можна досліджувати лише в динаміці, у напрямі визначення його основних тенденцій, а не як стабільний, завершений процес. Самореалізація – це свідомий, цілеспрямований процес розкриття та вияву сутнісних сил особистості, розвитку можливостей і реалізації її здібностей, що здійснюється в спілкуванні та взаємодії з іншими людьми.

Проведене нами емпіричне дослідження підтверджує той факт, що активна волонтерська діяльність сприяє самореалізації та самовизначенню молоді. Так, високі показники щодо самореалізації та самовизначення демонструють респонденти, які є активними учасниками волонтерського руху. Респонденти, які не задіяні у волонтерській діяльності, демонструють недостатню впевненість у собі та у своєму професійному виборі, мають прагматичну, матеріальну спрямованість діяльності. Одночасно було виявлено, що вони мають низький рівень поінформованості про волонтерський рух.

Волонтерська діяльність позитивно впливає на молодь. Так, завдяки волонтерській діяльності в молодих людей покращується емоційний стан, удосконалюються комунікативні навички, юнаки стають більш упевненими в собі, навчаються ухвалювати зважені рішення, знаходять нових друзів та однодумців.

Отримані нами результати вказують на те, що волонтерство допомагає молоді визначитись у життєвих цінностях, життєвих пріоритетах, усвідомити власні бажання та потреби. Участь у волонтерській діяльності впливає на прагнення, інтереси молодих людей, сприяє свідомому виборі майбутньої професійної діяльності. Дослідження ілюструє вплив волонтерської діяльності на ставлення молоді до життя, інших людей і до самої себе, поведінку та індивідуальні прояви особистості, її самооцінку.

Результати дослідження визначають нові вектори й кордони дискусії про можливість волонтерської діяльності як сфери й засобу самореалізації та самовизначення сучасної української молоді в складних умовах сьогодення. Активна волонтерська діяльність, створюючи умови для самореалізації молоді, сприяє формуванню їхньої активної соціальної та громадянської позиції, оптимістичному поглядові на майбутнє, набуттю й зміцненню віри в людей і себе. Отримані дані дозволяють говорити про проблему організації якісної роботи щодо залучення молодих людей до волонтерського руху як про створення оптимальних умов для їхньої самореалізації та самовизначення під час війни.

ВИСНОВКИ

Трагічні події, які переживають сучасна Україна та українці, створили багато проблем і небачених викликів молодому поколінню. Пошук шляхів вирішення цих проблем і відповіді на ці виклики визначають не тільки становлення й формування нового покоління українців, але й відновлення та майбутнє процвітання України.

Волонтерська діяльність – це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Її ознаками є добровільність, неприбутковість, соціально спрямований характер, користь для окремих осіб та суспільства загалом. На сьогодні існують різноманітні види волонтерської діяльності, які можна згрупувати за такими класифікаційними ознаками: залежно від організатора діяльності; залежно від правового статусу; за провідним напрямом діяльності; залежно від мотивації до волонтерства.

Функції волонтерства спрямовані й на людей, які потребують допомоги, і на самого волонтера. До їх переліку ми відносимо такі функції: соціалізації; самопізнання; формування соціального капіталу; пізнавальну та професіоналізації. Завдяки волонтерству збагачується професійний досвід, набуваються навички, розширюється діапазон знань, розвивається креативно-творча діяльність. Тому це важливий засіб виховання та соціалізації особистості, соціальної взаємодії, саморозвитку, самовдосконалення й самореалізації.

Аналіз результатів зарубіжних і вітчизняних досліджень волонтерського руху та процесів самореалізації й самовизначення дозволяють побачити потенційні можливості волонтерської діяльності для активної реалізації, соціальної активності молодих людей та їхнього визначення в житті. Виявлено, що активна волонтерська діяльність молодих людей є ефективним засобом для розвитку їхніх особистісних рис, набуття ними знань, навичок, компетенцій, необхідних для успішної самореалізації та самовизначення.

В Україні спостерігається й зростання результативності діяльності волонтерів, і збільшення кількості волонтерських організацій і надавачів добровільної допомоги. Так, наприклад, «за останні пів року благодійність стала невід'ємною частиною життя більшості українців: 86% українців стали благодійниками, а 33% долучилися до волонтерства. При цьому середньомісячна пожертва виросла майже вдвічі порівняно з 2021 роком», що свідчить про важливість допомоги цього інституту громадянського суспільства для захисту держави.

Зазначимо, що вплив волонтерської діяльності на особистість молоді людини, її здатність до самореалізації й самовизначення недостатньо повно представлено в дослідженні через комплексність і складність проблеми. Ця проблематика потребує подальшого більш детального вивчення.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Aliexsieienko, T.F. (2013, April 04). Sotsialna initsiatyva osobystosti: potentsiini mozhlyvosti y ryzyky. Rozvytok sotsialnykh initsiatyv studentskoi molodi: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konferentsii, 22–29.
2. Enjolras, B. (2021). Explaining the Varieties of Volunteering in Europe: A Capability Approach. *Voluntas*, 32, 1187–1212. <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00347-5>
3. Clary, E. G., Snyder, M., & Stukas, A. A. (1996). Volunteers' motivations: Findings from a national survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25, 485–505. <https://doi.org/10.1177/0899764096254006>

4. Dudko, N. V. (2018). Eksplikatsiia poniattia "sotsialna aktyvnist studentskoi molodi": sotsialno-pedahohichniy aspekt. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu : seriia: Pedahohika. *Sotsialna robota*, 2(43), 83-88.
http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvuuped_2018_2_17
5. Horinov, P., & Drapushko, R. (2022). Volonterska diialnist v Ukraini: sotsialno-pravove doslidzhennia: monohrafiia. Kyiv: Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky.
6. Kozubovska, I. V., Postoliuk, M.I., & Kozubovskiy, R. V. (2019). Zarubizhnyi dosvid uchasti studentiv u volonterskii diialnosti. *The scientific heritage*, 31, 30–33.
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25312/1/3APYBIBHИЙ%20ДОСВІД%20УЧАСТІ%20СТУДЕНТІВ%20МОЛОДІ%20У%20ВОЛОНТЕРСЬКІЙ%20РОБОТІ%20В%20ГОМАДІ.pdf>
7. Kolotylo, M. O. (2020). Onlain-volonterstvo u suchasnomu sviti: osoblyvosti ta aktualni praktyky.
https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/39756/1/S_r_i_s_X_2020-97-99.pdf
8. Krapivina, H. O. (2013). Volonterstvo: innovatsiina forma sotsialno-trudovykh vidnosyn ta nestandartna forma zainiatosti. Visnyk Donetskoho universytetu ekonomiky ta prava, 1, 70-78. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vduetp_2013_1_13
9. Manuilov, Ye.M. (2010). Sotsialna aktyvnist molodi: do problemy rozuminnia sutnosti. Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho, 3, 3-11.
<https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialna-aktivnist-molodi-do-problemi-rozuminnya-sutnosti/viewer>
10. Pankova, O. V., Kasperovych, O. Yu., & Ishchenko, O. V. (2016). Rozvytok volonterskoi diialnosti v Ukraini yak proiav aktyvizatsii sotsialnykh resursiv hromadianskoho suspilstva: spetsyfika, problemy ta perspektyvy. *Ukrainskyi sotsium*, 2(57), 27.
https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/25-40_no-2_vol-57_2016_UKR.pdf
11. Peretiatko, V. A. (2013). Volonterska diialnist yak problema doslidzhen sotsialnoi psykholohii. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Ser.: : Psykholohichni nauky, 1, 64-67.
12. Polishchuk, N. (2022). Volonterstvo yak sotsialno-pedahohichniy fenomen: terminolohichniy analiz. *Innovatyka u vykhovanni*, 15, 320-329.
<https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/14970/1/320-329%2bПоніиуык%2bH.pdf>
13. Pontkovska, K. (2014). Volonterstvo yak bahatoaspektne suspilne yavyshe v humanistychnii suspilnii demokratii. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka, 17, 105-109. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znppo_2014_17_22
14. Samorealizatsiia: 12 zakoniv rozvytku osobystosti.
<https://alexus.com.ua/samorealizaciya-12-zakoniv-rozvitku-osobystosti/>
15. Samovyznachennia osobystosti.
<https://zhy.dcz.gov.ua/publikaciya/samovyznachenny-a-osobystosti>
16. Skydanovych, V. (2018). Psykholohichna struktura volonterskoi diialnosti studentiv. Zbirnyk naukovykh prats: psykholohiia, 22, 64.
<https://doi.org/10.15330/psp.22.62-68>
17. Tropina, M. (2018). Volonterska diialnist yak zasib rozvytku osobystosti, yii dukhovnoho stanovlennia ta samorealizatsii. Naukovi zapysky Maloi akademii nauk Ukrainy. Seriia : Pedahohichni nauky, 11, 232-241.
18. Zakharchuk, M.Ie. (2022, April 15-28). Volonterstvo yak sotsialnyi fenomen, instytut hromadianskoho suspilstva, ekonomichna i sotsialna katehoriia. Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. u trokh tomakh, m. Kyiv, DZVO «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy, 129-133.

Alla Marchuk, Victoria Loboda, Vasylyna Ivanysa

VOLUNTEERING AS A MEANS OF SELF-DETERMINATION AND SELF-REALISATION OF YOUTH

The paper dwells upon and analyses the place and role of volunteering in the self-determination and self-realisation of today's youth, as well as the phenomenon of volunteering in scientific research conducted by foreign and Ukrainian scientists is analysed. The main characteristics and potential opportunities for volunteering are revealed, and the important aspects of self-determination and self-realisation of youth in volunteer activities are described. The paper substantiates the role of volunteering in the development of the personality of a young person, and the formation of his/her important personal qualities and needs, which affect his/her ability to self-realisation and self-determination. It is proven that volunteering has significant potential for developing independence, autonomy, flexibility, sensitivity, and other important traits of personality that contribute to the self-realisation and self-determination of young people. It is noted that young people who are actively involved in the volunteer movement respect themselves and others, accept themselves as they are, understand other people quite well; and they have a more optimistic outlook of the world and of themselves in it. The presented study is conditioned by the problematic situation and emergency conditions in Ukraine, which have significantly influenced and sometimes complicated the processes of self-realisation and self-determination of today's youth. The paper reveals the potential of volunteer activities for self-realisation and self-determination of young people.

Keywords: volunteering, volunteer activities, social activity, self-determination, self-realisation

JEL Classification: I28, C89, J17